

A pilisi Szentkút búcsúja!

„Púty Pilisszkej Leskovej Sztugyenki”

2004. július 4-én

Szép, kedves, vallási, testi-lelki felüdülést jelentő ünnep, egyházi búcsú volt a Pilisszentkeresztí Mária kegyhelyen: 2004. július 4-én. Több egyházi, önkormányzati és magán szervező munkájával tán ezer lelket számláló ünnepi gyülekezet is összejött: Sarlós Boldogasszony napján a szépen felújított kegyhelynél a Pilis-hegység egyik közismerten legbővizűbb forrásánál.

Jelen sorok írója, mind szülőfalujának, mind pedig a Pilis hegynek egyik szerelmese. A történetek, hagyományok ismerője és egyben gyűjtője több történetet jegyzett le és olvasott el az apai nagybácsitól: Gaján József kántortól. Az egykor élt kántortanító a pálosok tisztelőjeként úgy tudta eredetileg a francia Lurdi (Lourdes. 1858.) Szűzanya: XIX. századi megjelenése után alakult ki a kegyhely tisztelete. A franciaországi jelenés egy molnár leányához fűződik. A történet szerint a faluban működő pálos atyák által működtetett malomba vándor molnár legények hozták a hírt a csodáról. Ennek hatására épült a mai – Mogyorós-patak, helyi néven Leszkővjárek forrásánál egy piciny kápolna.

Boldogult Hoffner Glückné nagyanyám elbeszélése szerint kis barlang formája volt a kápolnának. Csodákról nem nagyon hallottam, az viszont igen elterjedt dolog volt, hogy a környék hegyoldala délkeleti fekvésű, így gyümölcs és szőlő területek voltak rajta. A munkában megfáradt embereknek szüksége volt a jó ivóvízre. A Mogyorós-forrás, mai néven Szentkút, bővelkedett remek ivóvízben. A Gaján család legendáriuma és tárgyi emlékei szerint a Lurdi csoda utáni időben Gaján Mihály dédapám, aki a felvidékről, Poprádról vetődött ide vándor mesterlegényként azonnal felismerte a kegyhely vízének kiváló tulajdonságait. Saját szikvízüzemében bebetonozott 5x5 méteres pincében e célra egy felvidéki üvegyárban speciális üveget gyártatott, melyből nagy kegyelettel őrzők néhányat, ezekben kevés szénsavval dúsítva a vizet, élvezetes üdítő italt készített. Ezen tevé-

kenység az I. Világháború utáni időkig működött. Ezt a forrásvizet krachellis üvegnek nevezett, gumigyűrűs üveggolyó zárta le. A vállalkozás csődbe jutott, de ez egy másik történet.

A kegyhely köznapi tisztelete, látogatása igen népszerű volt. Az erdőn-mezőn dolgozó helybéliek családiasan, köznapi ruhában látogatták. Amíg a templomlátogatás bizonyos ünnepi megjelenést indokolt, a Szentkút hétköznapi is, munkaközben is látogatható volt, mintegy a munkanap részeként. A jelenlegi díszes környezet előtt a szerényebb anyagiakkal bírók szívesen ápolták, erejükhez, tehetségükhöz mérten. Ismert egy olyan fénykép melyen Martinák Ferenc, – helyben csak Francko bácsinak

nevezett napszámos – ünnepélyes esküvel vállalta a kegyhely ápolását, önkéntes gondozását. A repatriálás idején 1946-ban kitelepült Szlovákiába. Ezután sokáig egy gyermektelen iparos házaspár – Richter József és neje – kezelték igen nagy odafigyeléssel, áldozatos munkával. A forrás és a kellemes környezet

mindig jó alkalom volt a baráti találkozókra. Természetszerető értelmiségiek gyakran éltek a lehetőséggel a környéken járva.

Ehhez a szép ünnepséghez hasonló tömeget csak kis gyerekként láttam: 1946 nyarán, akkor is a környék falvaiból német-, szlovákajkú hívők egy-egy kereszthalja: Pilisszántó, Piliscsév, Kesztlőc, Pilisszentlélek, Piliscsév, Kesztlőc, Pilisvörösvár, Pilisszentlászló, Pomáz, Csobánka falusi népe, továbbá Óbuda és Józsefváros

Pilist szerető, testi-lelki felüdülést kereső közönsége volt jelen. A korabeli írások szerint a jelenlegi forrásfelújításhoz hasonlóan több mint ezer lélek jött össze. Ide sajnos nagyon beszüremkedett a politika, ami kicsit kesernyőssé tette a testi-lelki felüdülést. Ekkor járt ugyanis a Pilisi hegyek szlovák falvaiban egy Alexander Horák nevű ferences atya, aki igen jó, kétnyelvű, –de főleg szlovákul beszélő– hitszónok, akiről később kiderült, csupán mellékes feladata a Budapesten működő Szt. Adalbert társulat vallási irodalmának terjesztése. Fő munkája – amit kiválóan látott el – a szlovákság rábeszélése a magyar haza, a szülőföld elhagyására, az úgynevezett repatriálásra. Itt a Pilisi Szentkút nagy búcsúján kezdett nyíltan politizálni és kiderült róla – a helybéli hívők nagy megrökönyödésére –, szavai mögött leplezetlen politika van. Ezen időben már kezdett ismertté válni, hogy az akkori Csehszlovákia erőszakkal telepíti ki a felvidékről a magyar és német lakosságot. A kiszupploltak helyére –akiknek vagyonát, ingatlanait konfiskálták– helyből toborzott szlovák népességet, kívántak telepíteni. Ilyen légkörben hangzott el szinte utoljára a Pilis ünnepi dala: Száll a madár ágról ágra... kezdetű testet, lelket gyönyörködtető ének, népének formában. Gaján József kántor Úr azt vallotta, akkor vesz igazán részt a vallásos ember az Isten tiszteletén, ha közösen imádkozik, énekel a szertartást vezető lelkésszel, kántorral. Az 1950-es évek egyházüldözésének idején igen ritkán hangzott fel a Pilis ünnepi dala. A Szentkút látogatói

főleg idős asszonyok voltak. Mátyás Kálmán plébános Úr kedvelt, jó lelki atya volt -valószínű akaratán kívül- bekerült a Békepap mozgalomba, és nagyon diszkréten kérte kántorát – akivel jó volt a kapcsolata –, ha lehet ezt az irredata hangulatú éneket ne nagyon, énekeljék. A Pilisi Szentkút hangulatához kétségen kívül hozzátartozott a többnyelvűség. A kitelepítés előtt kedves hangulat volt egy-egy német-száb keresztalja Mária éneke, szlovák helybeli és környékbeli előénekes nénik, elnyújtott kedves szláv éneke, imája.

Most sajnos szegényebbek lettünk: egyik színt az ostoba, helyenként gonosz politika elüldözte, a másik, ahogy mondani szokták csendben, elmaradt. Szegényebb, színtelenebb lett a Pilis: népviseletben, ének- és beszédkultúrában.. Ma, amikor ezek a helyben termett kincsek, mutogatható értékek lehetnének már csak az őszülő halántékú helytörténészek, visszaemlékezők, írásiban fénykép és diafelvételeikről gyönyörködhetünk a soha vissza nem hozható múltban. A múlton való kesergés után öröm a mának a kegyhely forrásának felújítása. A bő életet adó víz két csövön folyik elősegítve a nagyobb látogatottság idején a kulturált felfrissülést.

Ackermann Kálmán plébános úr szentbeszédében megköszönte a környék falvaiból és városaiból érkezett zarándokoknak a megjelenést, emelve ezáltal a kegyhely és a Szűzanya tiszteletét, magasztosságát. A beszéd a Pilis-hegység ugyancsak sokszínű kultúrájú népességére utalt, II. János-Pál pápa közismert nyitottságára a más vallások és kultúrák felé. A szentbeszéd kiemelte a Pravoszláv -nevezetesen Bartolomej pátriárka- és egyháza felé történő közeledést. Fontos a Szűzanya felénk áradó szeretete és ennek viszonzása! Ezt a szép, mának szóló gondolatot a csobogó kegyhely forrása tette még ünnepélyesebbé. Bízvást, hogy az itt a jelenben és a jövőben elhangzó imák oda-fönt meghallgatásra találnak. Az ünnepi Istentisztelet népénekét Kelemen János kántor vezette, aki ősi helyi szokás szerint átvette a zarándokcsoport feszületét, megtisztelve az érkezőket a helyi hívek nevében, amikor a kegyhely felé vezető dűlő úton vitte egy ideig, jelezve a helyes irányt. Gyerekkoromban arra is emlékszem a zarándokok feszületét idős nénik megcsókolták jelezve, szívben, lélekben ők is a zarándokokhoz tartoznak, de koruk, megromlott egészségük miatt nem tehetik. Köszönet a munkát szervező helyi polgári és egyházi közösségeknek, kétkézi munkásoknak, csákánnyal, műszaki készséggel tüsténkedőknek. Ha majd egyszer megírják a falu krónikáját, név szerint is meg kell említeni azokat, akik önfeláldozásból a szülőhely és a környék iránti szeretettől vezérelve, hozzájárultak a kegyhely szépítéséhez a sok-sok mezei virággal. Köszönet a kegyhelyet díszítő, fáradságot

nem ismerő asszonyoknak, leányoknak és azoknak is, akik a nehéz napi munka után, – csak erre az alkalomra – ünnepi virágpom-pába öltöztették a Szűzanya imameghallgatásának helyszínét.

„Pán Boh nebeszki
vám zaplac”.

A jó Isten fizesse
megfáradozásukat!

Álljon itt egy kedves helyi nyelvű szellemes, szlovák mondat:

„Do toto ukradne ruka mu odpadne.”

Szabad fordításban, aki ezt ellopja, száradjon le a keze! Itt csak a kezdetleges léckerítésen elhelyezett ivó eszközökre értendő! Jó lenne, ha a Pilisi Szűzanya nevében elhangzott intelem a mai nagypolitika bűnő-

seire, a közösségi tulajdon megdézsmálóra is vonatkozna! Ha nem is szó szerint, – mert ez nem keresztényi óhaj –, de legalább mérsekelje a mohóságot mellyel az ínséget, a szükségét szenvedők előtt a javakat elorozzák pénzsóvár kezükkel.

Gaján Vilmos

HELYTÖRTÉNET

Szent helyek, csodatevő források

Sokan teszik fel a kérdést: valóban szent hely-e a Duna kanyarulatában meghúzódó Pilis? A hegy szent volta mellett érvelők megemlítik az Árpád-kori kolostorok és monostorok alapítását, Boldog Özséb remetét s az általa itt alapított pálos rendet vagy az egyházmegye nagy püspökére, Prohászka Ottokárra utalnak, akinek pilisi látogatásai élénken megmaradtak a szentkeresztiek emlékezetében.

A hely szentségét bizonyítják azok a források, csodás erejű vizet fakasztó kutak is, amelyek gyógyító erejükkel elevenen emlékeztetnek az isteni jelenlétre, arra, aki magát az „élő vizek forrásának” (Jer 17,13) mondja.

A néprajzi kutatások szerint a fakultusz már egy szentkép fára szögélése esetén is tetten érhető. A forráskultusznak lényegesen nehezebb a keresztény hitben való elhelyezése.

Az antik világban a szent források helyi istenségek védelme alatt álltak. Az idők folyamán a források (tehát az adott hely) gyógyító ereje azonban – általában a víz javára – háttérbe szorult.

Mózes példája nyomán a szentek forrásokat fakasztottak, vagy a víz magától fakadt fel olyan helyen, ahol egy szent mártírhálált halt, vagy ahol megjelent Szűz Mária. Az ilyen helyekre csodavarással özönlik a hívők serege. Nem a víz orvosilag bizonyítható gyógyhatása számít ilyenkor, hanem gyógyító ereje, amely a nyomorúságában segítséget kérő ember imája nyomán testi és lelki javulást eredményezhet. Tehát a csodaforrások vize a közvetítő, az erőt átadó anyag!

A pilisi forrásokat – német szakrális néprajzi összehasonlító kutatások alapján – elhelyezkedésük, kiépítettségük szerint a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. Olyan források, amelyek a zarándokkápolna közelében fakadnak. Felettük gyakran kisebb-nagyobb építményt emelnek (például Csobánka).
2. Források, amelyeket kultikus jellegük hangsúlyozása végett az illető templommal, kápolnával, oltárral egybeépítettek, vagy a kultuszobjektummal érintkezésbe hoztak. Jellemzően a földből fakadó víz fölé került a szakrális építmény. Tehát a forrás a kegyhely építészeti részévé válik (például Pilis-szentkereszt).
3. Olyan források, amelyek szorosabb vagy távolabbi értelemben a fakultusszal állnak összefüggésben (például Dömös).
4. Ha a szentnek tartott hely közelében helyezkedik el, de közvetlenül nem kapcsolódik hozzá (például Pilisszentkereszt-Dobogókő, Mária-kápolna).
5. Környezete kiépítetlen, csak helyi jelentősége van (például Pilisszentlászló).

A megvizsgált területen hat forrást találtam, amelyek közvetlenül vagy környezetükben szakrális helynek számítanak: a csobánkai Szentkút, a pilisszentkereszt Szentkút, a szentendrei Sztára voda, valamint a dömösi Szentfa-kápolna és forrása, a siketnéma dobogókői Mária-kegyhelye alatt fakadó forrás és a pilisszentlászlói Sztudienka forrás.

Soós Sándor néprajzkutató

(Forrás: „Új Ember, katolikus hetilap” 2006.01.12.)